

LIEPĀJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU KATEDRA
VADĪBZINĀTŅU KATEDRA

SABIEDRĪBA UN KULTŪRA

RAKSTU KRĀJUMS

XI

Liepāja 2009

Sabiedrība un kultūra. Rakstu krājums, XI / Sastād. Arturs Medveckis. Liepāja: LiePA, 2009. 628 lpp.

Redakcijas kolēģija:

Ārija Kolosova - atbildīgā redaktore	- Liepājas Universitātes doc., Dr.hist.
(Latvija - Liepāja)
Eduards Bruno Deksnis	- EK Paplašināšanās Ģenerālās direkcijas Kodoldrošības
Darba grupas vecākais administrators, Ph.D. (Beļģija - Brisele)
Daina Celma	- Liepājas Universitātes asoc.prof., Dr.oec.
(Latvija - Liepāja)
Zaigonis Graumanis	- Liepājas Universitātes doc., Dr.phil.
(Latvija - Liepāja)
Tālavš Jundzis	- Latvijas Zinātņu akadēmijas akadēmiķis, Dr.habil.sc.pol., Dr.iur.
(Latvija - Rīga)
Jans Kida (Jan Kida)	- Ržezovas Universitātes prof., Dr.hab. (Ržezova - Polija)
Jurijs Kočetkovs	- Baltijas Starptautiskās akadēmijas asoc.prof., Dr.sc.ing.
(Latvija - Liepāja)
Ieva Marga Markausa	- LZA Ekonomikas institūta pētniece, Liepājas Universitātes doc.,
Dr.geogr. (Latvija - Liepāja)
Olga Peipiņa	- Liepājas Universitātes asoc.prof., Dr.sc.soc.
(Latvija - Liepāja)
Alīda Samuseviča	- Liepājas Universitātes prof., Dr.paed.
(Latvija - Liepāja)
Henrihs Soms	- Daugavpils Universitātes asoc.prof., Dr.hist.
(Latvija - Daugavpils)
Lenards Karlsons
(Lennard Carlsson)	- Melardalenas Augstskola, Dr.soc.
(Zviedrija - Eskilstūna, Vesterosa)
Helēna Šimkuva	- Latvijas Jūras akadēmijas asoc.prof., Dr.hist. (Latvija - Rīga)
Tālis Tisenkopfs	- Latvijas Universitātes prof., Dr.soc. (Latvija - Rīga)
Jānis Valdmanis	- Valsts valodas aģentūras direktors, Latvijas Universitātes prof.,
Dr.hab.philol. (Latvija - Rīga)
Edvīns Vanags	- Latvijas Universitātes prof., Dr.habil.oec. (Latvija - Rīga)
Tatjana Volkova	- Banku augstskolas prof., Dr.oec. (Latvija - Rīga)
Anele Vosilūte
(Anelē Vosyliūtė)	- Šauļu Universitātes prof., Dr.soc. (Lietuva - Viļņa)
Māra Zeltiņa	- Liepājas Universitātes doc., Dr.biol. (Latvija - Liepāja)
Oskars Zīds	- Liepājas Universitātes prof., Dr.paed. (Latvija - Liepāja)

Krājuma izdošanu atbalsta Liepājas Universitāte.

Redakcijas kolēģijas adrese:

Liepājas Universitāte, Sociālo zinātņu katedra
Lielā iela 14, Liepāja, LV - 3401
Tālr. 371 63407737; Fakss: 371 63424223
E-pasts: arturs.medveckis@liepu.lv

Literārās redaktore: Dr.philol. Biruta Petre (latviešu valoda), Mg.paed. Rita Grāvelsiņa (angļu valoda), Dr.paed.
Valentīna Kaļiņina (krievu valoda), Mg.paed. Irēna Muižniece (vācu valoda)
Datorsalicēja: Ērika Lauberga

ISSN 1407-6918

SATURS

Priekšvārds	9
--------------------------	---

Vēsture, kultūras vēsture un Letonika

Dagnija Baltiņa (Rīga, Latvija)	
Kultūras mantojuma apziņa un tās loma sabiedrības attīstībā.....	13
Ilze Boldāne (Rīga, Latvija)	
Latviešu etniskie priekšstati par ebrejiem: ekspedīciju dotumi.....	19
Signe Grūbe (Rīga, Latvija)	
Nacionālās identitātes atspulgs vizuālajā mākslā.....	27
Aleksands Ivanovs (Daugavpils, Latvija)	
Latgales historiogrāfija kā reģionālās identitātes „atbalsta faktors”.....	34
Ārija Kolosova (Liepāja, Latvija)	
Latvijas vēstures krustpunkti bērnības atmiņu interpretācijā.....	42
Ināra Leikuma (Jelgava, Rīga)	
Latviskā patība, identitātes problēmas.....	49
Sintija Stipre (Rīga, Latvija)	
Latvijas valsts karoga vēsturiskā izcelsme un tiesiskais regulējums pirmskara Latvijā.....	56
Ilze Šenberga (Daugavpils, Latvija)	
Latvijas vēstures skolotāju kvalifikācija XX. gadsimta 20. – 30. gados.....	66

Filozofija, politika un tiesības

Jānis Baumanis (Rīga, Latvija)	
Percepcija noziedzības izzināšanā.....	77
Kristīne Beināroviča (Rīga, Latvija)	
Dialoga attīstības veicināšana starp valsti un sabiedrību par korupcijas problemātiku.....	86
Ilze Cīrule (Rīga, Latvija)	
Valoda un tiesību zinātņu tekstu valoda.....	94
Vilis Daberts (Rīga, Latvija)	
Par identitātes interpretācijas meklējumiem sabiedrības analīzē.....	100
Ināra Leikuma (Jelgava, Latvija)	
Indivīds sevī, sev un sabiedrībai.....	106

LATGALES HISTORIOGRĀFIJA KĀ REĢIONĀLĀS IDENTITĀTES „ATBALSTA FAKTORS”

Historiogrāfija veido specifisku sistēmu: tās augšējā līmenī ir profesionālās vēstures pētniecības rezultāti – monogrāfijas, raksti, promocijas darbi, utt., bet apakšējā līmenī ir sabiedrībā iesakņojušies vēsturiski priekšstati, pagātnes notikumu vērtējumi, šabloni, vēsturiski mīti, utt.¹ Starp šiem diviem līmeņiem ir amatieru (lielākoties novadpētnieku), kā arī publicistu un literātu sacerējumi, kuros profesionālajā historiogrāfijā reprezentētās atziņas tiek popularizētas un adaptētas ierindas cilvēka uztverei. Tādējādi historiogrāfijā izdalāmi trīs pamatlīmeņi, kuri savā starpā mijiedarbojas. Jāpiebilst, ka īstenībā historiogrāfijas sistēma ir pat sarežģītāka, jo jāņem vērā arī vēstures pētniecības saikne ar politiku un politiskām institūcijām, jo šīs institūcijas historiogrāfiju dažreiz izmanto savos nolūkos kā specifisku instrumentu, veidojot (dažreiz – pārveidojot) sociālo apziņu.²

Historiogrāfijas struktūra liecina par to, ka vēstures zinātnei ir divējāda loma sabiedrībā: no vienas puses, tā atspoguļo un reprezentē pagātni, no otras puses, tā tieši ietekmē sabiedrisku domu un cilvēku apziņu, veidojot vai atbalstot noteiktus *priekšstatus* par pagātni, nacionālām vērtībām, vēsturisku mantojumu, esošām politiskām un sociālām aktualitātēm, tās saistot ar sabiedrības vēsturisko pieredzi. Tāpēc historiogrāfija uzskatāma par faktoru, kas veic specifiskas funkcijas sabiedrībā. Šo tēzi apstiprina arī raksta autora pieredze, pētot gan Latvijas vēstures historiogrāfiju, gan arī Latgales vēstures historiogrāfiju.³

Tai pašā laikā Latgales vēstures historiogrāfijai ir sava specifika, kura saistīta ar to, ka tā fokusējas uz Latgales novada īpatnībām un šo īpatnību veidojošajiem faktoriem,⁴ tādējādi parādot savu dziļo saikni ar novada vēsturi. Rezultātā Latgales vēstures historiogrāfija pati kļūst, vismaz daļēji, par novada identitātes redzamu „iemiesojumu”, novada identitātes „sargātāju” un „atbalstītāju”. Lai skaidrotu „ģenētisku” saikni starp Latgales vēstures historiogrāfiju un Latgales reģionālismu, jāielūkojas un vispārīgos vilcienos jāraksturo Latgales historiogrāfijas tapšanas posmi, kuri visumā korelējas ar Latgales reģionālās identitātes veidošanās un nostiprināšanās posmiem.

¹ Šie teorētiskie spriedumi ir Benedetto Kročes (1866–1952) ideju par „mūsdienu vēsturi” interpretācijas rezultāts. Sk. sīkāk: Croce B. *History: Its Theory and Method*. New York, 1923.

² Tas sevišķi spilgti parādījās padomju varas gados Latvijā. Sk.: Ivanovs A. Vēstures zinātne kā padomju politikas instruments: historiogrāfijas konceptuālais līmenis. Padomju okupācijas režīms Baltijā 1944. – 1959. gadā (Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti, 9. sējums). Rīga, 2003, 59.–70. lpp.

³ Sk., piemēram: Ivanovs A., Soms H. Latgales vēstures izpētes kompleksā programma: historiogrāfisks aspekts, metodoloģija, saturs. Latvijas Vēsture, Nr. 1, 1999, 96.–110. lpp.; Ivanovs A., Šteimans J. Latgales vēstures historiogrāfija (1946–1999). Rēzekne, 1999; Ivanovs A. Reģionālisma problēma Latgales vēstures kompleksajā izpētē. IX Zinātnisko lasījumu materiāli. Vēstures sekcija. 3. krājums. Daugavpils, 2000, 9.–15. lpp.; Ivanovs A. Latgales vēsture Senās Krievzemes hronikās: historiogrāfisks aspekts. Humanitāro Zinātņu Vēstnesis, Nr. 1, 2002, 89.–98. lpp.; Ivanovs A., Soms H. Kultūras un vēstures pieminekļi Latgales novada vēsturē. Sabiedrība un kultūra. IV. Liepāja, 2002, 36.–42. lpp.; Ivanovs A. u.c. Apcerējumi par Latgales vēstures historiogrāfiju līdz 1945. gadam. Rēzekne, 2003; Ivanovs A. Latgales novadpētniecība vēstures zinātnes kontekstā. Teiksmainā Ludzas senatne. Ludza, 2006, 13.–24. lpp.

⁴ Sk. sīkāk: Soms H., Ivanovs A. Historical Peculiarities of Eastern Latvia (Latgale): Their Origin and Investigation.. Humanities and Social Sciences. Latvia: Regional Identity of Latgale, No. 3 (36), 2002, pp. 5.–21.; Ivanovs A., Soms H. Origins of Regional Identity of Eastern Latvia (Latgale) and Approaches to Its Investigation. Reģionālais Ziņojums: Pētījumu materiāli (Nr. 3). – Daugavpils, 2008, pp. 41.–50.

Mūsdienu Latgales vēstures historiogrāfija tapusi vairāku historiogrāfisku virzienu (tradīciju) un nacionālo skolu mijiedarbības rezultātā. Taču diez vai mūsdienu Latgales historiogrāfija uzskatāma par dažādu virzienu „fragmentu” (faktogrāfija, pieejas, utt.) vienkāršu summu. Mūsdienu Latgales historiogrāfijas tapšana norisinājās šo komponentu verificācijas – daļējas akceptēšanas, daļējas revidēšanas, daļējas noraidīšanas – un radošās sintēzes rezultātā.

Ilgu laiku, līdz pat 20. gadsimta sākumam, Latgales vēstures apzināšanā un izpētē bija iesaistītas nacionālās historiogrāfiskās skolas, kuras piedāvāja ieskatu Latgales vēsturē it kā no „ārpusēs”, Latgales vēsturi iekļaujot citu plašāku vēsturiski politisko veidojumu – Krievijas impērijas, Polijas-Lietuvas valsts (bet 20. gadsimtā – arī Padomju Savienības) – vēstures kontekstā. Attiecīgi vēstures materiāla reprezentācija tika pakļauta prioritātēm un historiogrāfiskajiem šabloniem, kas raksturīgi šīm lielajām skolām; turklāt šo virzienu pārstāvju (izņemot pētniekus, kuri bija tieši un cieši saistīti ar Latgali) darbos reģiona pamatiedzīvotāju – *seno latgaļu*, *latgaliešu* un *Latgales latviešu* vēstures jautājumi it kā izstumti nomalē. Ir pamats arī apgalvojumam, ka dažreiz Latgales vēsture tika rakstīta vai nu no iekarotāju, vai arī no augstākā sociālā slāņa pozīcijām; bet vēstures rakstīšanas mērķis bieži vien bija pamatot un attaisnot svešu kundzību Latgalē.

Spilgts piemērs, kas ļauj apstiprināt šo tēzi, ir Latgales vēstures krievu historiogrāfija.¹ Vispārīgos vilcienos novērtējot krievu historiogrāfijas ievirzi un tās piedāvātās Latgales vēstures interpretācijas, parasti tiek atzīmēts, ka krievu vēsturnieku darbos spilgti izpaužas politiska tendence, kuras saturs ir mēģinājums attaisnot Latgales pievienošanu Krievijas impērijai un parādīt krievu kundzības labvēlīgas sekas.² Lai gan šīs tendences rašanās attiecināma uz 18.–19. gadsimtu, būtībā tā sakņojas viduslaiku krievu vēsturiskajā domā;³ 18.–19. gadsimtā Krievijas vēsturnieki tikai atjaunoja dažas Krievzemes hronistu idejas un pieejas. Tai pašā laikā šīs idejas tika daļēji revidētas atbilstoši laikmeta garam un pozitīvisma historiogrāfijas prasībām (piemēram, atsaucoties uz ģeogrāfiskā determinisma teoriju). Domājot par to, kāpēc šī historiogrāfiskā tradīcija guvusi lielu atzinību krievu vēsturnieku vidū, jāsecina, ka tam bija divi iemesli. Pirmkārt, vēsturnieks vienmēr tā vai citādi pilda „sociālo pasūtījumu” un kalpo savai valstij, attaisnojot valdības politiku. Otrkārt, vēsturei ir vienmēr nacionāls raksturs, tā ne tikai kalpo valdībai, bet arī pauž tautas kopīgo apziņu.

Tai pašā laikā, visumā novērtējot krievu historiogrāfijas nozīmi Latgales vēstures pētīšanā, var atzīmēt, ka tai bija atsevišķi panākumi jaunu vēstures faktu noskaidrošanā un jaunu vēstures avotu ieviešanā vēstures pētniecības aprītē. Taču šie panākumi bija saistīti nevis ar vēsturnieku profesionāļu darbību,⁴ bet ar vēsturniekiem amatieriem – ar Vitebskas guberņas Statistisko komiteju un ar tās sekretāriem A. Sementovski (1863–1880) un A. Sapunovu (1901.–1907. gadā un no 1913. gada). Taču pat šie vēsturnieki

¹ Sk. sīkāk: *Ivanovs A. u.c. Apcerējumi..* 69.–102. lpp.

² *Počas K., Poča I.* Ieskats Latgales vēstures historiogrāfijā (līdz 1945. gadam). Rēzekne, 1993, 12. lpp.; *Zeile P.* Latgales kultūras vēsture: Programma-konspekts. Rēzekne, 1996, 19. lpp.; *Strods H.* Latgales etniskās vēstures pētījumi un avoti. Rīga, 1989, 15., 17. lpp.

³ *Ivanovs A. u.c. Apcerējumi..* 36.–44. lpp.; *Ivanovs A.* Latgales vēsture Senās Krievzemes hronikās..

⁴ Krievu profesionālie vēsturnieki (piemēram, N. Karamzins, P. Kepens, S. Solovjovs, V. Novodvorskis, V. Daniļevskis, G. Forstens un nedaudzi citi) Latgales vēsturi pētīja fragmentāri, galveno uzmanību veltījot Senajai Latgalei, Livonijas karam un Krievijas impērijas politikai Latgalē 19. gadsimtā („Polijas jautājuma” kontekstā – sk. P. Brjanceva vēsturiski publicistiskas apceres). Bet citi posmi un citi Latgales vēstures jautājumi palikuši novārtā.

amatieri nevarēja sasniegt profesionālās historiogrāfijas līmeni. Patiesību sakot, dažu vēsturnieku profesionāļu uzrakstītie darbi 19. gadsimtā bieži vien tuvojās amatieru apcerējumiem. Tāpēc Latgales vēstures pētīšanā robeža starp diletantismu un profesionālismu bija pavisam plāna.

Visai līdzīgs ir profesora Kārļa Poča piedāvātais Latgales vēstures poļu historiogrāfijas vērtējums; viņaprāt, poļu sacerējumi „*bija cittautiešu pētījumi, kuros tieši vai netieši skarti ar Latgales vēsturi saistītie jautājumi. Taču šie pētījumi ar retiem izņēmumiem tika veikti, lai izgaismotu attiecīgās tautības un parasti muižniecības vai citas valdošās kārtas darbību, kā arī aizstāvētu savas kārtas un valsts intereses [..]*”¹ Protams, nevar noliegt poļu autoru darbu zināmu tendenciozitāti un sociāli politisku angažētību, taču, šķiet, noteicošākajam vērtēšanas kritērijam ir jābūt profesionālisma līmenim, kas nosaka publikāciju tālāko apriti vēstures pētniecībā. Var atzīmēt, ka poļu autoru profesionālisma līmenis bija visumā līdzīgs krievu vēsturnieku amatieru profesionālisma līmenim. Pat spilgtāko poļu autoru – Kazimira Buiņicka un Gustava Manteifeļa² – darbi ir pārblīvoti ar apšaubāmu faktogrāfiju, kura bieži vien grūti verificējama, jo publikāciju zinātniskais aparāts ir visumā nepietiekošs. Tāda amatieru publicēto darbu specifika padara šos darbus par *historiogrāfiskajiem faktiem*, šī vārda tiešajā nozīmē.³

Atšķirībā no krievu un poļu neprofesionālo vēsturnieku darbiem vācu un Baltijas vācu vēsturnieku – piemēram, Kārļa Širena, Teodora Šimana, Frīdriha Georga fon Bunges, Leonīda Arbuzova sen., u.c. – sacerējumiem, šķiet, ir samērā lielāka nozīme mūsdienās, jo tajos sevišķi dziļi un detalizēti reprezentēta Latgales vēsture Livonijas posmā, respektīvi, 13.–16. gadsimtā (jāsaka, ka tieši ar šo posmu Latgales jaunākā historiogrāfija gandrīz nenodarbojas). Augstais profesionālisms un skaidri izteiktā *pozitīviskā* ievirze (pozitīvisma historiogrāfijas kontekstā) līdzsvaro zināmu tendenciozitāti, kura piemīt Latgales vēstures vācu historiogrāfijai. Taču diemžēl tieši vācu (baltvācu) tendenciozitāti historiogrāfijas pētnieki bieži vien izvirza priekšplānā,⁴ kas nedod iespēju pienācīgi novērtēt vācu historiogrāfijas nozīmi Latgales historiogrāfijas kontekstā.

Var redzēt, ka līdz pat 20. gadsimta sākumam Latgales historiogrāfija būtībā iedalījās trijos atsevišķos virzienos – Latgales vēstures krievu historiogrāfijā, poļu historiogrāfijā un vācu (Baltijas vācu) historiogrāfijā. Katra virziena ietvaros Latgales vēstures apzināšana un izpēte nebija prioritārā izpētes joma. Lai gan šie virzieni izveidojušies un pastāvēja ap vienu un to pašu laiku, tomēr var apgalvot, ka tie attīstījās it kā paralēli, visumā izolēti viens no otra. Par to liecina, piemēram, atsauču sistēmas krievu, vācu un poļu autoru publikācijās: ļoti retos gadījumos krievu vēsturnieku darbos parādās atsauces uz vācu vai poļu vēsturnieku darbiem un otrādi. Ir arī atšķirības

¹ Ivanovs A. u.c. Apcerējumi.. 135. lpp.

² Par viņu darbiem sk. sīkāk: Bukšs M. Latgaļu literatūras vēsture. [Minhene], 1957., 78.–187. lpp.; Pudulis P. Gustava Manteifeļa darbeības pīmiņai. Acta Latgalica. I., Minhene, 1965, 321.–358. lpp.; Strods H. Gustavs Manteifelis (Manteuffel-Szoeg), Latvijas Vēsture, Nr. 3, 1991, 66.–69. lpp.; Strods H. Gustavam Manteifelam (1832–1916) veltīta zinātniskā konference Rīgā. Latvijas Vēsture, Nr. 1, 1993, 74.–75. lpp.; Zeile P. Kazimirs Buiņickis un Gustavs Manteifels: Vieta un vērtējums Latvijas kultūrā. Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A., Nr. 2, 1993, 14.–18. lpp.; u.c.

³ Respektīvi, tās ir publikācijas, kas vienmēr minamas historiogrāfijas apskatos, taču mūsdienās reālajā vēstures pētniecībā gandrīz nav izmantojamas.

⁴ Piemēram, sk.: Зутис Я. Очерки по историографии Латвии. Часть I: Прибалтийско-немецкая историография. Рига, 1949.

publikācijās izmantoto vēstures avotu klāstā.¹ Jāpiebilst, ka arī pētāmo tēmu un vēstures aspektu klāsts ir visumā atšķirīgs poļu, krievu un vācu pētnieku sacerējumos.

Rodas iespaids, ka situācija, kura bija izveidojusies Latgales vēstures apzināšanā un izpētē, reproducē Latgales novada vēsturisko likteņu specifiku – respektīvi, svešu varu mērķus reģionā, etnisko kopu (vāciešu, poļu, krievu) un sociālo slāņu vai grupu (muižniecības, ierēdniecības) pretrunīgās intereses. Šīs pretrunīgās intereses būtībā liecina par to, ka Latgalē sāka veidoties *konkurējošās reģionālās identitātes, kas it kā „uzlikās” uz Latgales novada vēsturisko identitāti, būtiski to ietekmējot un pārveidojot*. Savukārt iepriekšminētie historiogrāfiskie virzieni Latgales vēstures apzināšanā un izpētē reprezentēja un attaisnoja attiecīgās („savas”) „konkurējošās identitātes”. Citiem vārdiem runājot, historiogrāfiskie virzieni bija šo „konkurējošo identitāšu” specifiski atbalsta faktori (jeb mehānismi).

Sākot ar Latgales pirmo atmodu (1904–1907²), izveidojies vēl viens, ceturtais, virziens Latgales historiogrāfijā, kuram bija lemts kļūt par noteicošo virzienu Latgales vēstures apzināšanā un izpētē. Tā pirmie pārstāvji bija galvenokārt Latgales sabiedriskie un politiskie darbinieki, tai skaitā Francis Trasuns (1864–1926), Francis Kemps (1876–1952), Mārgers Skujenieks (1886–1941) u.c. Savā ziņā jaunā historiogrāfiskā virziena rašanās bija saistīta ar Latgales reģionālās identitātes tuvojušos transformāciju – Latgales (atkal)apvienošanos ar pārējiem Latvijas novadiem, latgaliešu (Latgales latviešu) integrāciju latviešu tautā, poļu un krievu tautību statusa izmaiņām utt.

Pašā sākumā šis virziens, protams, nevarēja konkurēt ar tradicionālajiem – poļu, krievu un vācu – virzieniem Latgales historiogrāfijā, jo līdz 20. gadsimta 20. gadiem tā ietvaros tapa pārsvarā vēsturiski publicistiskās apceres. Taču ar Latvijas brīvvalsts izveidi šis virziens kļuva dominējošs Latgales vēstures apzināšanā un izpētē. Diemžēl mūsu rīcībā nav tieši liecību, lai secinātu, ka Latgales vēstures nacionālās (respektīvi, *latviešu*) historiogrāfijas attīstības sākumposmā varēja notikt kaut kāda „historiogrāfiskā sintēze”, respektīvi, poļu, krievu un vācu historiogrāfijā aktualizēto atziņu aizgūšana un elastīga iekļaušana Latgales vēstures nacionālajā historiogrāfijā. Tikai loģiski var secināt, ka jaunā nacionālā historiogrāfija daļēji balstījās uz faktisku materiālu, kas jau sen bija ieviests vēstures pētniecības aprītē un radoši to izmantoja. Turklāt par historiogrāfisko virzienu mijiedarbību liecina arī tieša un, biežāk, netieša polemika ar līdzšinējām atziņām un Latgales vēstures atsevišķu notikumu vērtējumiem. Tāds historiogrāfisko virzienu mijiedarbības veids visumā atbilst „konkurējošo identitāšu” konceptam.

Novirzīšanās no Latgales nacionālās historiogrāfijas attīstības „maģistrālā ceļa” 20. gadsimta 40.–80. gados bija saistīta ar Latvijas (un tai skaitā Latgales) vēstures pētniecības sovetizāciju un padomju historiogrāfijas ideoloģisko, metodoloģisko un teorētisko rāmju uzspiešanu Latvijas (un Latgales) vēsturniekiem.³

¹ Kaut arī atsevišķi avoti parādās publikācijās, kas tapušas visu triju historiogrāfisko skolu pārstāvju darbos.

² Zeile P. Latgales kultūras vēsture.. 15., 78.–85. lpp.

³ Sk. sīkāk: Ivanovs A. Latvijas PSR historiogrāfija (konceptuāls pārskats). Latvijas Vēsture, Nr. 2, 2003, 75.–83. lpp.; Nr. 3, 69.–77. lpp.; Ivanovs A. Sovietization of Latvian Historiography 1944–1959: Overview. The Hidden and Forbidden History of Latvia under Soviet and Nazi Occupations 1940–1991 (Symposium of the Commission of the Historians of Latvia, Vol. 14). Rīga, 2005, pp. 256–270, 349–356, u.c.

Visumā šis virziens Latgales vēstures pētniecībā atstāj ļoti pretrunīgu iespaidu.¹ No vienas puses, Latvijas padomju historiogrāfijā Latgales reģionālā identitāte tika it kā ignorēta un tādējādi netika speciāli pētīta. No otras puses, tieši padomju okupācijas gados Latvijā tapuši nopietnāki un kvalitatīvāki pētījumi, kas bija veltīti Latgalei; to autori bija profesionālie zinātnieki. Lielākoties tie bija pētījumi Latgales aizvēsturē un viduslaiku vēsturē, kuri balstījās uz plašo arheoloģisko (E. Šnore, Ē. Mugurēvičs, T. Berga, I. Loze, J. Urtāns, M. Atgāzis) un antropoloģisko materiālu (R. Deņisova), kā arī pētījumi etnogrāfijā (A. Zariņa, A. Zavarina, S. Cimermanis), Latgales agrārajā vēsturē (H. Strods) un Latgales zemnieku kustības vēsturē (J. Babris). Tieši padomju varas gados tapuši arī nozīmīgākie profesora Boļeslava Brežgo (1887–1957) darbi.² Taču visumā pozitīvu iespaidu, kuru atstāj iepriekšminēto autoru pētījumi par Latgales pagātņi, grauj Latgales padomju historiogrāfijas ideologizētā un politizētā iedaba, kura sevišķi spilgti parādījās Latgales jauno un jaunāko laiku vēstures izpētē. Lai gan šajā jomā publikāciju klāsts bija ārkārtīgi liels, praktiski visi šie darbi jau pilnīgi zaudējuši savu zinātnisko nozīmīgumu.

Turklāt padomju varas gados tika deformēta Latgales novadpētniecība,³ kurai piemita dažas negatīvas iezīmes: diletantisms, interpretāciju un atziņu otrreizējs raksturs, publikāciju „nesabalansētība”,⁴ provinciālisms un mākslīga nošķirtība no jaunām tendencēm un meklējumiem vēstures zinātnē. Tāpēc nav nejaušība, ka vēsturisko novadpētniecību ilgu laiku uzskatīja un joprojām uzskata⁵ par neprofesionālisma spilgtu izpausmi, bet pats jēdziens „novadpētniecība” kļuvis par vērtējumu, kas tiek attiecināts uz darbiem, kas neatbilst zinātniskās pētniecības kritērijiem. Kritiski vērtējot novadpētniecības vispārējo līmeni padomju varas gados, jāievēro, ka šāda situācija novada vēstures izpētē nav uzskatāma par dabisku, jo tā neatbilst novadpētniecības jēgai un garam; šī situācija bija izveidojusies piespiedu kārtā padomju ideoloģijas ietekmē.

Var apgalvot, ka Latgales vēstures *padomju historiogrāfija mēģināja uzspiest Latgales novadam, un vispirms – tā iedzīvotājiem, jauno, „padomju”, identitāti, veidojot tā saukto „padomju cilvēku”*. Taču šie mēģinājumi cietuši pilnīgu neveiksmi. Iespējams, ka šo neveiksmi daļēji nosacīja arī Latgales padomju historiogrāfija, jo pati uzmanība tautas pagātnei, Latgales latviešu senvēstures akcentēšana un spoža reprezentācija arheologu un etnogrāfu darbos sekmēja reģionālās identitātes saglabāšanos.⁶

Kā alternatīva padomju historiogrāfijai padomju varas gados pastāvēja un attīstījās Latgales vēstures historiogrāfija trimdā, kura uzskatāma par 20. gadsimta 20.–30. gadu Latgales vēstures nacionālās historiogrāfijas mantinieci.⁷ Nopietnākais devums Latgales reģionālās identitātes izpētē bija B. Briškam, M. Bukšam, E. Dunsdorfam, T. Puisānam.

¹ Ivanovs A., Šteimans J. Latgales vēstures historiogrāfija.. 46.–98. lpp.

² Par Boļeslava Brežgo radošo mantojumu sk. sīkāk: Profesors Boļeslavs Brežgo (1887.–1957.): Lekciju konspekts. Rēzekne, 1990. Sk. arī: Ivanovs A. u.c. Apcerējumi.. 161.–170. lpp.; Ivanovs A., Šteimans J. Latgales vēstures historiogrāfija.. 71.–80. lpp.; Bukšs M. Latgaļu literatūras vēsture.. 716. lpp., u.c.

³ Ivanovs A. Latgales novadpētniecība vēstures zinātnes kontekstā..

⁴ Novadpētnieku uzmanības centrā vienmēr bija jaunākā vēsture, „ciņa par padomju varu”, „sociālistiskās celtniecības” vēsture, kas nosacīja padomju novadpētniecības ārkārtīgi politizēto un ideologizēto ievirzi.

⁵ Sk.: Strods H. Arājus gaidot. Latvijas Vēsture, Nr. 1, 2000, 116.–119. lpp.

⁶ Vēstures pētniecības paradoksālā iedarbība uz nacionālo apziņu tika pētīta gan konceptuālajā līmenī, gan arī balstoties uz empīrisku materiālu. Sk., piemēram: Nyirady K.E. Historians and the Nationality Dissatisfaction. Allworth E., ed. Nationality Group Survival in Multi-Ethnic States. New York, etc., 1977, pp. 58–82.

⁷ Ivanovs A., Šteimans J. Latgales vēstures historiogrāfija.. 7.–45. lpp.

Tieši trimdā tika dibināts Latgales pētniecības institūts, nāca klajā Latgalei veltītā turpinājumizdevuma „*Acta Latgalica*” pirmie septiņi laidieni. Tai pašā laikā ir jāatzīst, ka visā visumā Latgales novada vēstures izpētes līmenis trimdā nebija sevišķi augsts. Var piekrist profesoram H. Strodam, kas atzīmēja, ka latviešu vēsturnieku trimdā „*tēlojumus raksturo uzskatu daudzveidība, Latvijas vēstures pirmavotu un profesionālās vides trūkums, trīsdesmitajos gados izvirzītā pamattematika. [...] ārzemēs publicēto darbu secinājumi pieder pie t.s. sintētiskās literatūras, kur vienādi iepludināti pirmavoti un literatūra [...]*”¹ Taču nevar noliegt, ka, tieši pateicoties Latgales vēstures historiogrāfijai trimdā, ir izdevies atjaunot Latgales vēstures pētniecību pēc Latvijas valsts neatkarības atgūšanas, saglabāt pēctecību ar Latgales nacionālo historiogrāfiju, kura attīstījusies pirms Otrā pasaules kara.

Historiogrāfijas pētniekam vienmēr rodas būtiskas problēmas, raksturojot pašu jaunāko posmu vēstures pētniecībā. Galvenā problēma saistīta ar to, ka posms vēl nav beidzies, kas nedod pienācīgu mērauklu panākumu un trūkumu vērtēšanā. No citas puses, pētnieku sabiedrības „korporatīvās” intereses prasa izcelt pozitīvus aspektus, raksturojot pētniecības pašreizējo stāvokli.

Kas attiecas uz Latgales vēstures historiogrāfiju, jāsaka, ka pozitīvam vērtējumam ir visai nopietni pamati: attīstās Latgales vēstures pētniecības infrastruktūra, Latgales vēsture ir obligāts studiju kurss studentiem vēsturniekiem Daugavpils Universitātē, Latgales vēstures pētniecībā iesaistīti profesionālie vēsturnieki, publicēti daudzi novadpētnieciski darbi, tiek aizstāvēti maģistra darbi, kas veltīti Latgales novadam, u.tml. Tas viss liecina par to, ka Latvijas vēstures zinātnē ir jau pilnīgi izveidojies un institucionalizējies atsevišķs, relatīvi *patstāvīgs un pilnvērtīgs, virziens – Latgales vēstures pētniecība*.²

Latgales pētniecības pamats ir Latgales reģionālā identitāte, kā arī šīs identitātes izpētes gaitā uzkrātā pieredze. Taču, kā jau tika atzīmēts, iepriekšējo historiogrāfisko virzienu mantojums nav vērtējams viennozīmīgi pozitīvi, it sevišķi pētnieku profesionālisma ziņā. Acīmredzot tāpēc galvenā problēma Latgales vēstures profesionālajā pētniecībā saistīta ar tās tiešo un ciešo saikni un mijiedarbību ar neprofesionālo Latgales novada pētniecību jeb novadpētniecību (esošo un iepriekšējo).

Tāpēc ir jau nobriedusi vajadzība izveidot un pamatot vēsturiskās novadpētniecības ideālo modeli, lai šo pētniecības nozari tuvinātu profesionālajai historiogrāfijai, jo Latgales novadpētniecība uzskatāma par Latgales vēstures historiogrāfijas pamatu, tās sākotnējo līmeni, no kurienes nāk pētnieku jaunie kadri, kur izaug jauna problemātika un rodas dažas Latgales vēstures oriģinālas hipotēzes, tiek aprobētas vēsturnieku profesionāļu atziņas un tiek nodibināti cieši un tieši sakari starp vēstures zinātni un sabiedrību.

Veidojot Latgales vēsturiskās novadpētniecības ideālo modeli, jāievēro vēsturiskās novadpētniecības relatīvā patstāvība, kā arī šīs zinību jomas specifika. Jāsaka, ka vēsturnieki profesionāli tikai daļēji spēj ietekmēt novadpētniecības attīstību, veidot tās tēlu un paaugstināt tās zinātnisko līmeni. Savukārt pašai novadpētniecībai ir reālas iespējas ietekmēt vēstures zinātni: celt (vai pazemināt) tās līmeni, palīdzēt tai nodibināt

¹ Strods H. Latvijas vēstures zinātne (1945.–1990.). Latvijas Vēsture, Nr. 1, 1991, 5. lpp.

² Šai sakarā būtu jāatzīmē, ka citu Latvijas vēsturisku novadu izpēte norisinās tikai visas Latvijas vēstures pētniecības kontekstā, bet par atsevišķiem virzieniem – Kurzemes, Vidzemes un Zemgales speciālu pētniecību – nav pamatu runāt.

neformālas saiknes ar sabiedrību un tādējādi attaisnot un pamatot vēstures zinātnes tiesības uz tālāku eksistenci.

Nobeigumā jāakcentē dažas tēzes, kas var būt diskutējamas un noteikti apspriežamas (raksta autora attieksme pret šīm tēzēm nav pilnīgi viennozīmīga).

1. Latgales novada izpētes gaitā uzkrātās pieredzes izvērtēšana liek apšaubīt dažādu nacionālo historiogrāfisko tradīciju, kas iesaistījušās Latgales novada vēstures izpētē, „sintēzes” perspektīvas kādu saskaņotu pieeju pamatā. Tai pašā laikā tādu iespējamību nevar pilnīgi izslēgt, it sevišķi, ņemot vērā „globalizācijas” procesus, kas skar arī vēstures pētniecību. Turklāt šāda sintēze ir pat vēlama, jo dažādās nacionālajās skolās aktualizētais faktiskais materiāls jāsaglabā un elastīgi jāiesaista mūsdienu Latgales vēstures pētniecībā, kura pašlaik norisinās Latvijā (un it sevišķi – Latgalē).

2. Latgales reģionālisma izpētes gala mērķis nav pilnīgi skaidrs, jo īpatnējā reģiona izpētes mērķis nevar būt absolūti „akadēmisks”: šī pētniecība gribot negribot akcentē novada reģionālo identitāti, kuru dziļi uztver arī novada iedzīvotāji. Rezultātā pētījumi reģionālistikā faktiski attīsta un nostiprina šo identitāti, zināmā mērā „konservējot” novada īpatnējās iezīmes, kas dažreiz var kļūt par „zinātnisku” pamatojumu, pretstatot Latgales novadu pārējiem Latvijas novadiem.

3. Dziļāku izvērtēšanu prasa arī atsevišķas Latgales novada īpatnības (kuras izpaužas arī Latgales vēstures historiogrāfijā), lai noteiktu, vai tie ir reāli vēsturiski fenomeni vai arī specifiski koncepti (*konstrukti*), kuru ieviešanu Latgales vēstures pētniecības aprītē nosacīja politiski vai ideoloģiski apsvērumi.¹

Literatūra

1. Bukšs M. Latgaļu literatūras vēsture. [Minhene], 1957.
2. Croce B. History: Its Theory and Method. New York, 1923.
3. Ivanovs A. Latgales novadpētniecība vēstures zinātnes kontekstā. No: Teiksmainā Ludzas senatne. Ludza, 2006, 13.–24. lpp.
4. Ivanovs A. Latgales vēsture Senās Krievzemes hronikās: historiogrāfisks aspekts. Humanitāro Zinātņu Vēstnesis, Nr.1, 2002, 89.–98. lpp.
5. Ivanovs A. Latvijas PSR historiogrāfija (konceptuāls pārskats). Latvijas Vēsture, Nr. 2, 2003, 75.–83. lpp.; Nr. 3, 69.–77. lpp.
6. Ivanovs A. Reģionālisma problēma Latgales vēstures kompleksajā izpētē. IX Zinātnisko lasījumu materiāli. Vēstures sekcija. 3. krājums. Daugavpils, 2000, 9.–15. lpp.
7. Ivanovs A. Sovietization of Latvian Historiography 1944–1959: Overview // The Hidden and Forbidden History of Latvia under Soviet and Nazi Occupations 1940–1991 (Symposium of the Commission of the Historians of Latvia, vol. 14). Rīga, 2005, pp. 256–270, 349–356.
8. Ivanovs A. Vēstures zinātne kā padomju politikas instruments: historiogrāfijas konceptuālais līmenis. No: Padomju okupācijas režīms Baltijā 1944.–1959. gadā (Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti, 9. sējums). Rīga, 2003, 59.–70. lpp.
9. Ivanovs A. u.c. Apcerējumi par Latgales vēstures historiogrāfiju līdz 1945. gadam. Rēzekne, 2003.
10. Ivanovs A., Soms H. Kultūras un vēstures pieminējumi Latgales novada vēsturē. Sabiedrība un kultūra. IV. Liepāja, 2002, 36.–42. lpp.
11. Ivanovs A., Soms H. Latgales vēstures izpētes kompleksā programma: historiogrāfisks aspekts, metodoloģija, saturs. Latvijas Vēsture, Nr. 1, 1999, 96.–110. lpp.

¹ Sevišķi daudz šaubu referāta autoram ir sakarā ar koncepta „*multikulturalisms*” lietošanu, raksturojot Latgales sociālo un nacionālo vidi kā pagātnē, tā arī tagadnē.

12. *Ivanovs A., Soms H.* Origins of Regional Identity of Eastern Latvia (Latgale) and Approaches to Its Investigation. *Reģionālais Ziņojums: Pētījumu materiāli* (Nr. 3). Daugavpils, 2008, pp. 41–50.
13. *Ivanovs A., Šteimans J.* Latgales vēstures historiogrāfija (1946–1999). Rēzekne, 1999.
14. *Nyirady K.E.* Historians and the Nationality Dissatisfaction. *Allworth E.*, ed. *Nationality Group Survival in Multi-Ethnic States*. New York, etc., 1977, pp. 58–82.
15. *Počas K., Poča I.* Ieskats Latgales vēstures historiogrāfijā (līdz 1945.gadam). Rēzekne, 1993.
16. Profesors Boļeslavs Brežgo (1887.–1957.): Lekciju konspekts. Rēzekne, 1990.
17. *Pudulis P.* Gustava Manteifeļa darbeibas pīmiņai. *Acta Latgalica*. I., Minhene, 1965., 321.–358. lpp.
18. *Soms H., Ivanovs A.* Historical Peculiarities of Eastern Latvia (Latgale): Their Origin and Investigation. *Humanities and Social Sciences. Latvia: Regional Identity of Latgale*, No. 3 (36), 2002., pp. 5–21.
19. *Strods H.* Arājus gaidot. *Latvijas Vēsture*. – Nr. 1, 2000, 116.–119. lpp.
20. *Strods H.* Gustavam Manteifelam (1832–1916) veltīta zinātniskā konference Rīgā. *Latvijas Vēsture*, – Nr. 1, 1993, 74.–75. lpp.
21. *Strods H.* Gustavs Manteifelis (Manteuffel-Szoeg). *Latvijas Vēsture*, Nr. 3, 1991, 66.–69. lpp.
22. *Strods H.* Latgales etniskās vēstures pētījumi un avoti. Rīga, 1989.
23. *Strods H.* Latvijas vēstures zinātne (1945.–1990.). *Latvijas Vēsture*, Nr. 1, 1991, 3.–6. lpp.
24. *Zeile P.* Kazimirs Buiņickis un Gustavs Manteifels: Vieta un vērtējums Latvijas kultūrā. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A., Nr. 2, 1993, 14.–18. lpp.
25. *Zeile P.* Latgales kultūras vēsture: Programma-konspekts. Rēzekne, 1996.
26. *Зумис Я.* Очерки по историографии Латвии. Часть 1: Прибалтийско-немецкая историография. Рига, 1949.

Historiography of Latgale as a Regional Identity Support Factor SUMMARY

In the paper, some trends and aspects of development of historiography of Latgale (Eastern part of Latvia) are discussed. In the focus of the author's attention, there is interplay between manifestations of regional identity of Latgale and characteristic features of different historiographic trends involved in the research of the history of Latgale. The author argues that, actually, such historiographic trends as Polish historiography of Latgale, Baltic German historiography of Latgale, Russian historiography of Latgale, and the Soviet historiography of Latgale reflected and represented different and, as often as not, competing regional identities of Latgale under the rule of foreign (alien) powers – Ancient Livonia, Polish-Lithuanian State, Russian Empire, and the Soviet Union.

The emergence of the national (*Latvian*) historiography of Latgale at the beginning of the 20th century marked the emergence of the new identity of Latgale region within the First Republic of Latvia. The national historiography of Latvia, which embraces historiography of Latgale that developed in Latvia in the 1920s – 1930s, historiography of Latgale in exile in the 1940s – 1980s, and modern historiography of Latgale since the 1990s, has become an important factor that supports the regional identity of the area. However, one important question remains: whether “conservation” of the regional identity of Latgale can be evaluated positively, since accentuation of regional peculiarities to a certain extent preserves detachment of Latgale from other historical regions of Latvia.